

Satavuotiaan vapaus (julkaistu toimitettuna Turun Sanomissa 5.12.2017)

Alkusyksystä järjestettiin itsenäisyyden juhluvuoden tapahtumana Helsingissä ruotsinkielinen 24 tuntia kestänyt esitelmämaraton. Osallistuin panelistina keskusteluun, joka oli otsikoitu "Finland i utkanten av Europa förr och nu" (Suomi Euroopan ulkokantilla ennen ja nyt). Sanomaani etukäteen pohtiessa nousi mieleen anekdootti.

Ystävä, saksalainen Eurooppa-tutkija, kertoi hiljattain tavanneensa italialaisen aatelismiehen, Euroopan komission työntekijän. Mies oli sadatellut EU:n surkeaa nykytilaa ja ilmeisesti omiin kokemuksiin perustuen todennut: "The Finns have no sense for semantics, suomalaisilla ei ole minkäänlaista semantiikan tajua." Hän lienee tarkoittanut, että suomalaiset eivät ymmärrä ihmisten kanssakäymisen hienovireisiä nyansseja, he jumittuvat muodollisiin sääntöihin näkemättä niihin sisältyviä inhimillisiä kiertoteitä, he ovat siis eurooppalaisittain sivistymättömiä. Ja siis tämän herkkyyden puutteen ja sääntökollisuuden myötä, Suomen jäsenyyden seurauksena, koko unionin käyrä oli alkanut osoittaa alaspäin.

Stereotypiat ovat usein vaarallisia, mutta tätä kannattaisi suomalaisen uskoa. Sillä inhimillisen kanssakäymisen nyanssiköyhyydestä meidän tulisi olla ylpeitä, ainakin kahdesta syystä:

Ensinnäkin se kielii voimakkaasta instituutioiden arvostuksesta Suomessa. Instituutiot ylittävät yksilöt ajallisesti ja paikallisesti, tasa-arvoistavat meitä, pitävät kurissa yksilöllisen semanttisen luovimisen, hyvien veljien verkostot. Historiallisesti instituutiot ovat olleet itsenäisyytemme perusta, palvelleet Suomea hyvin, niihin on kannattanut kiinnittyä. Oleellista on, että ne ja niiden rakentaminen takasivat meille vapautemme jo silloin kun sitä ei vielä ollut, erityisesti 1800-luvulla autonomian aikana. Kun sortovuodet alkoivat 1800-luvun lopulla, suomalaiset nimenomaan vetosivat instituutioihinsa. Siksi oletusarvomme on, että instituutiot myös toimivat tai ainakin niille pitää taata toimivat puitteet.

Ei siis ole sattumaa, että Suomen hallinto arvostetaan maailman parhaaksi tai että me olemme vähiten korruptoituneiden maiden joukossa tai että koulutusjärjestelmämme jatkuvasti kerää maailmalla kiitosta. Täällä Saksassa asuessa voi vain haaveilla suomalaisesta varhaiskasvatuksesta tai suomalaisesta terveydenhuollosta (toivottavasti sote ei sitä tuhoa!) ja niiden infrastruktuureista. Toisaalta voi miltei hölmistyttää paikallisia kertomalla tekevänsä veroilmoituksensa kahdessa tunnissa – saksalaisethan joutuvat usein turvautumaan kalliiseen veroneuvojaan.

Uskon yksilöt ylittäviin instituutioihin ja niiden tarjoamaan vapauden perustaan voi siis nähdä koko suomalaisen menestystarinan avaimena. On tavattoman tärkeää pitää tästä perinteestä tulevaisuudessa kiinni, huolella kehittää instituutioita eri yhteiskuntasektoreilla jatkossakin, eurooppalaista ja maailmanlaajuista yhteistyötä tehden. Ja samalla varoa, etteivät instituutiot tule ylihallinnoiduiksi, sillä silloin ne menettävät roolinsa vapauden takaajina. Yliopistomaailmassa, jonka parhaiten tunnen, on valitettavasti ollut paljon viime vuosina merkkejä sekä perinteen hylkäämisestä että liiallisesta hallinnollisesta tarkkailusta.

Toiseksi, suomalainen yhteiskunta on hyvin vähän hierarkkinen. Italialaiselle aatelismiehelle semantiikka on myös sen tajua, mille kohdalle sosiaalisilla portailta ihmiset kenties kuuluvat, se on itse asiassa epätasa-arvon ilmentymää. Suomessa ei tällaisia portaita juuri ole tai ainakin niitä on merkittävästi vähemmän kuin keskisessä Euroopassa ja ehkä muuallakin. Saksassa tai Ranskassa

kulkiessaan semantiikan tarpeeseen, käyttäytymisen koodeihin, joilla ihmiset tulevat lokeroituiksi, törmää jatkuvasti. Läheiset siitä huomauttavat, jollei tarvetta suomalaisena edes huomaa.

Myös tämä hierarkioiden vähyys merkitsee vapautta, jonkinmoista merkittävää arkipäivän helpoutta. Mahdollisuutta kohdata toisia ilman erityisiä krumeluureja. Soittaa vaikka kenelle päättäjälle suoraan, ilman portinvartijasihteeriä.

Voi siis ajatella, tai olen jo pitkään ajatellut nationalisminkin uhalla, että Suomessa saa vapauden tunteesta nauttia enemmän kuin monessa muussa maailman kolkassa, vaikka mahdollisuudet hahmottaa näiden muiden kulttuuria ovat tietysti rajalliset. Tämä vapaus on paljon tilan tunteesta kumpuavaa, ihmisiä on vähän, muista ei aina tarvitse välittää, hiljaisuudesta on helppo päästä nauttimaan, turvallisuuden tunne korostuu. Saksassa asuessaan päivittäin kokee, kuinka esimerkiksi autojen määrä saattaa merkittävästi vähentää yksilön vapautta. Pikkulasten kolmen kilometrin koulumatkaan saattaa autolla helposti vierähtää puoli tuntia, yksin heitä ei matkaan uskaltaisi ennen kymmentä ikävuotta päästää.

Mutta vielä oleellisemmin tuo vapaus on siis institutionaalista ja kulttuurista – ja täten jotenkin tavattoman sisäsyntyistä, sisäistynyttäkin. Tämäntyyppisessä instituutioiden vahvuuteen ja yhteiskunnan tasa-arvoisuuteen perustuvassa vapaudessa on erityistä sen lähtökohtainen avoimuus. Instituutiomme pysyvät, ehkä kehittyvät, vaikka niiden toimintaa tulisi jakamaan muita, ”muukalaisia”, uusia suomalaisia; instituutioiden toimivuuteen on ”ulkopuolisenkin” helppo oppia ja ihastua. Ja kulttuurinen hierarkioiden vastaisuus on niin vahvaa, ettei ainakaan nähtävissä olevassa tulevaisuudessa sille voi kuvitella todellista uhkaa. Ja siihenkin on muualta tulleen helppo kasvaa ja kiintyä.

Tästä avoimen vapauden perinnöstä Suomen tulee pitää kiinni aloittaessaan toisen itsenäisen vuosisatansa, se on kenties arvokkain yhteiskunnallinen arvomme tuleville sukupolville. Ja sen peruselementtejä, toimivia tasa-arvoa tuottavia instituutioita on syytä myös tarjota muualle maailmaan. Vapautensa takia Suomi ei voi olla ”Euroopan ulkokantilla”, se on keskustassa.

Ei semantiikan tajua, kenties, mutta vapauden, totisesti.

Henri Vogt

Kirjoittaja on Turun yliopiston kansainvälisen politiikan professori, joka asuu tällä hetkellä Saksan Saarbrückenissä